

Kurbetin ibadet türünden olması halinde kişinin müslüman olması ve bâliğ değilse bile temyiz çağında bulunması şarttır; aksi takdirde ibadeti geçersiz olup sevap kazanması söz konusu değildir. Bunun dışında kalan vakıf, sadaka, âriyet, hasta ziyareti, cenazeyi techiz, tekfin ve defin gibi taat ve kurbetlerde din şart olmadığı gibi malî olanlar dışında akıl, bulûğ ve rüşd de gerekli görülmüştür. Ayrıca bir ibadetten hâsıl olan sevabın başkalarına bağışlanıp bağışlanamayacağı konusunu da ayrıntılı biçimde ele alan fakihler namaz, oruç, Kur'an okuma gibi sırf (mahz) ibadetlerde daha çekimser davranırken sadaka, köle âzadı, vakıf gibi malî nitelikli ve niyâbet geçerli olan ibadetlerde olumlu görüş bildirmişlerdir (ayrıca bk. İBADET).

BİBLİYOGRAFYA :

Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), I, 243; II, 173; III, 164; IV, 376; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-ahkâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), I, 149-150, 176-178; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 312; a.mlf., *Tahrîru elfâzi'l-Tenbih* (nşr. Abdülganî ed-Dakr), Dımaşk 1408/1988, s. 237; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkı'tin* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Beyrut 1973, III, 110-111; Zerkeşi, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* (nşr. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd), Küveyt 1402/1982, II, 367; III, 61-62; Mewâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, Beyrut 1398, I, 515; II, 124; III, 348; Zekeriyâ el-Ensârî, *el-Hudûdü'l-enika ve't-târifâtü'd-dakika* (nşr. Mâzin el-Mübârek), Beyrut 1411/1991, s. 77; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, I, 96; M. Abdürraûf el-Münâvî, *et-Tevkîf 'alâ mühimmâtü't-te'ârif* (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1410/1990, s. 578; Ali b. Ahmed el-Adevî, *Hâşiye 'alâ Kifâyeti't-tâlibi'r-rabbânî* (nşr. Yûsuf Muhammed el-Bikâî), Beyrut 1412, II, 212, 291, 569; Şevkânî, *Fethü'l-kadir*, I, 406; II, 396; a.mlf., *es-Seylû'l-cerrâr* (nşr. Mahmûd İbrâhîm Zâyed), Beyrut 1405/1985, III, 316; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, Beyrut 1386/1966, I, 198; "Kurbet", *Mv.F.*, XXXIII, 92-110.

AHMET ÖZEL

KURÇI

(قورچی)

Özellikle Safevîler'de hassa asker topluluğuna verilen ad.

Sözlükte "silâh" mânâsına gelen kur veya korun sonuna Türkçe "cı" ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir kelimedir. "Silâhlî asker, silâhşör, cebeci, ases, asker, bekçi, muhafız, zırhlı veya atlı asker" anlamlarında İlanlılar'da, daha sonra Karakoyunlu ve Akkoyunlular'da hassa askerleri için kullanılmıştır.

Osmanlı döneminde "korucu" şeklinde başta Yeniçeri Ocağı'nda olmak üzere çeşitli askerî müesseselerde görevli kimse-

ler için kullanılan bu tabir Safevîler devrinde Farsça'ya geçmiş ve ülkenin ileri gelen kimselerinin çocuklarından teşkil edilen atlı muhafız alayı için kullanılmıştır (Hammer, VII, 73-74). Özellikle Türkmen kabilelerinin atlı askerleri, muhafız birlikleri bu tabirle anılmıştır. Safevî kaynaklarında "kurç-i şemşir", "kurç-i tîr ü kemân" gibi tabirlere rastlanır. Ayrıca hassa muhafız birlikleri için "kurciyân-ı hâssa-i şâhî, kurciyân-ı izâm-ı şâhî" gibi nitelemeler de kaynaklarda yer alır. Kurçilerin âmirine kurçibaşı denirdi. Bu tabir Safevî kroniklerinde 911 (1505) yılından itibaren geçmeye başlar ve emirü'l-ümerâliğe bağlı bir makam olarak zikredilir. Daha sonra I. Tahmasb döneminde emirü'l-ümerânın (beylerbeyi) yerini almıştır. Kurçibaşının emrinde sarık, kılıç, hançer, yay, mızrak, okluk, kalkan, zırh, ayak kabı, kadeh, üzengi, gem ve kuşçu kurçisi olmak üzere on üç kurçi vardı (İA, X, 57).

Bâbürlüler'de muhafız, cephane kumandanı, silâhdar karşılığı kullanılan ve askerî bir rütbe olan "kur beyi" unvanı vardı. Ayrıca kur kelimesiyle türetilen, "silâh deposu veya imalâthanesi" anlamında kurhâne, "bekçi" anlamında kurbaşı terimlerine de rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Anonim Tevârîh-i Âli Osmân (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 133; Bâbü, *Vekâyi'* (Arat), II, 167, 173, 174-175, 625; Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 59, 132, 134, 175, 176, 365; Hammer (Atâ Bey), VII, 73-74; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 183, 188, 189, 225, 258, 264, 285; a.mlf., *Kapukulu Ocakları*, I, 379-381; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 498-500; *CHİr.*, VI, 358; R. Rahmeti Arat, "Kurçi", *İA*, VI, 1014; Tahsin Yazıcı, "Safevîler", a.e., X, 57; R. M. Savory, "Kurçi", *EP* (Fr.), V, 439-440.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

KUREŞİ

(القروشى)

Ebû Muhammed Muhyiddin Abdülkâdir b. Muhammed b. Muhammed el-Kureşi el-Mısıri (ö. 775/1373)

Hanefî fakihî ve biyografi yazarı.

20 Şâban 696 (13 Haziran 1297) tarihinde doğdu. Büyük dedelerinden Ebû'l-Vefâ'ya nisbetle İbn Ebû'l-Vefâ diye de anılır. Ebû'l-Hasan İbnü's-Savâf, İmâdüddin İbnü's-Sükkerî, Ebû'l-Abbas el-Haccâr, Sittülvüzerâ, Reşidüddin İbnü'l-Muallim ve Kutbüddin el-Halebi'den hadis, Fahreddin Osman b. İbrâhîm et-Türkmânî ile iki oğlu Alâeddin İbnü't-Türkmânî ve

Tâceddin İbnü't-Türkmânî'den fıkıh öğrendi. Ayrıca Ebû Hayyân el-Endelüsî, İbn Seyyidünnâs, Radiyyüddin et-Taberî ve diğer birçok hocadan çeşitli konularda ders aldı. Hâfız ed-Dimyâtî de kendisine icâzet verdi. Fıkıh ve hadis başta olmak üzere birçok ilim dalında uzman oldu. Kaynaklarda güçlü bir hâfız ve büyük bir âlim olduğu, hadis ve fıkıh alanında tanınmış birçok kişinin kendisinden ders aldığı, güzel yazı yazdığı ve çeşitli kitapları istinsah ettiği kaydedilir. Ancak *Tehzîbü'l-esmâ'* adlı eserinin müellif hattı nüshası İbn Hacer'in, "Yazısı güzeldi, fakat mâhir değildi" şeklindeki tesbitini teyit eder mahiyettedir. Kureşi 7 Rebülevvel 775 (27 Ağustos 1373) tarihinde Kahire'de vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Cevâhirü'l-muğiyye' fi şabâkâti'l-Hanefiyye*. Hanefî ulemâsının hayatına dair günümüze ulaştığı bilinen büyük hacimli en eski çalışma olup 2000'i aşkın biyografiyi ihtiva etmektedir. Eser önce Haydarâbâd'da basılmış (I-II, 1332/1914), daha sonra Abdülfettâh Muhammed el-Hulv tarafından bu baskı ile üç yazma nüshası esas alınarak tenkitli neşri yapılmıştır (I-V, Kahire 1398-1408/1978-1988, 1413/1993). 2. *el-İnâye bi-mârifeti (fi tahrîci) ehadîsi'l-Hidâye*. Eserde, Burhâneddin el-Merginânî'nin Hanefî fıkıhına dair *el-Hidâye*'sinin hadisleri tahrîr edilerek hadis tekniği açısından değerlendirilmiştir. Müellif önsözde (vr. 1^b-2^a) Hanefîler'in hadis konusuna bakışları, hadisi delil olarak kullanmaları ve buna verdikleri önemle bu konuda Hanefîler'e yöneltilen eleştirilere temas eder. Tahâvî, Ebû Bekir er-Râzî (Cessâs) ve Kudûrî gibi müteakdimin Hanefî ulemâsının hadisleri değerlendirenler sahit ve zayıf olanları tesbit ettiklerine, sonraki âlimlerin ise bunlara güvenip araştırma yapmadıklarına işaret eden müellif, Ahmed b. İbrâhîm es-Serûcî hariç *el-Hidâye* şârihlerinin de buna yönelmediğini görünce bu kitabı yazdığını, 727 (1327) yılında tamamlayıp 730'da temize çektiğini kaydeder. Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Yenicami, nr. 261). 3. *Tehzîbü'l-esmâ'î'l-vâkı'a fi'l-Hidâye ve'l-Hulâşa*. *el-Hidâye* ile Hüsâmeddin Ali b. Ahmed er-Râzî'nin *Muhtasarü'l-Kudûrî*'yi şerhettiği *Hulâsatü'd-delâ'il fi tenkîhi'l-mesâ'il* adlı kitabında geçen âlimlerin kısaca tanıtıldığı eser alfabetik olarak düzenlenmiştir. Müellifin önsözde, daha önce *el-Hidâye* ile *Hulâşa* üzerine yaptığı (aş. bk.) iki çalışmayı tamamlayıcı mahiyette olduğunu belirttiği bu eserin

müellif hattı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Yenicami, nr. 872, vr. 90^a-141^b).

Kureşî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *eṭ-Ṭuruḫ ve'l-ve-sâ'il ilâ ma'rifeti eḥâdişi Ḥulâsati'd-delâ'il* (Hüsâmeddin er-Râzî'nin adı geçen eserindeki hadislerin tahrîcine dair olup *el-Hidâye*'nin hadisleriyle ilgili eserin önsözünde belirttiği üzere onunla birlikte telifini tamamlamıştır); *Şerḥu Ḥulâsati'd-delâ'il*; *Tehzîbü'l-esmâ'îl-vâḳ'a fi kütübi aşḥâbine'l-ulemâ'* (*el-İ'nâye* adlı kitabının önsözünde işaret ettiği bu çalışma Hanefî imamlarının eserlerinde geçen sahâbe, tâbiîn, Hanefî imamları ve talebelerinin isimlerini ihtiva eder); *Tertîbü Tehzîbi'l-esmâ' ve'l-luḡât*; *el-Hâvî fi beyâni âşârî'l-Ṭahâvî* (*Me'âni'l-âşâr*'in hadislerini tahrîc etmiştir); *el-İ'timâd fi şerḥi'l-İ'tikâd* (Ebû'l-Berekât en-Nesefî'nin *Umdetü'l-'akâ'id*'inin şerhidir); *ed-Dürerü'l-münîfe fi'r-red 'alâ İbn Ebî Şeybe fîmâ evredehü 'alâ Ebî Ḥanîfe* (İbn Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef*'inde Ebû Hanîfe'ye yönelttiği eleştirilerine reddiyedir); *el-Bustân fi menâkıbi'n-Nu'mân*; *el-Vefeyât*; *el-Muḥtaşar fi 'ulûmi'l-ḥadîs*. Kureşî'nin ayrıca müellefe-i kulûba dair bir eseri olduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kureşî, *el-Cevâhîrü'l-muḍıyye* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1413/1993, neşredenin girişi, I, 5-89; İbn Hacer, *el-Mecma'u'l-müesses li'l-mu'cemi'l-müfehres* (nşr. M. Şekkûr Emrîr el-Meyâdîni), Beyrut 1417/1996, s. 420; a.mlf., *ed-Dürerü'l-kâmîne*, II, 392; Takıyyüddin İbn Fehd, *Laḥzû'l-elhâz* (*Zeylû Tezkireti'l-huf-fâz li'z-Zehabî* içinde, nşr. M. Zâhid Kevserî), Dimaşk 1347, s. 157-160; İbn Tağrîberdî, *el-Menhelü's-şâfi*, VII, 157, 320, 325-326, 396, 412-413; İbn Kutluboğa, *Tâcû't-terâcim fi ṭabakâti'l-Hanefiyye*, Bağdad 1962, s. 38; Temimî, *eṭ-Ṭabakâtü's-seniyye*, IV, 366-367; *Keşfü'z-zunûn*, I, 244, 616-617, 750; II, 1097, 1629-1630, 1632, 1837, 2034; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 99-100, 115; Serkis, *Mu'cem*, I, 33; Brockelmann, *GAL*, II, 96-97; *Suppl.*, II, 89; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 83; F. Rosenthal, "Abd al-Ḳâdir al-Ḳuraşî", *EP* (İng.), I, 70.

AHMET ÖZEL

KUREYŞ (Benî Kureyş)

(بنو قريش)

Hz. Peygamber'in mensup olduğu Arap kabilesi.

Adnânîler'in Mudar kolundan olup genellikle kabul edildiğine göre adını Kureyş lakabıyla bilinen Fihri b. Mâlik'ten alır. Bu zatın asil adının Kureyş, lakabının Fihri ol-

duğu da belirtilir. Hz. Peygamber'in on birinci kuşaktan dedesi olan Fihri'nin soyu Adnân'a kadar Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrîke b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Meâd b. Adnân şeklindedir. Kabileye bu adın verilmesiyle ilgili olarak ileri sürülen diğer görüşlerden birine göre Kureyş kelimesi "toplanmak, bir araya gelmek; ticaret yapmak" anlamındaki **takarruş** kökünden gelmekte ve Fihri b. Mâlik'in soyunun, Kusay b. Kilâb liderliğinde Mekke ve çevresinde ikamet etmek üzere bir araya toplanmış olması veya ticaret yapması sebebiyle böyle adlandırıldığı kaydedilmektedir. Diğer bir görüşe göre ise Kureyş, Kelb ve Esed kabilelerinde olduğu gibi bir hayvan isminden hareketle "köpek balığı" mânasındaki kırış kelimesinden türetilmekte ve köpek balığının denizdeki diğer balıklar karşısında güçlü olması gibi Kureyş'in de diğer kabilelere karşı üstünlüğünü ifade etmektedir. Öte yandan Fihri b. Mâlik'in çocuklarının hac için Mekke'ye gelenler arasında korunmaya muhtaç olanları, fakir ve ihtiyaç sahiplerini tesbit edip sıkıntılarını gidermeye çalıştıkları için "araştırmak, tefiş etmek" anlamındaki **takrîş** kelimesinden hareketle veya Fihri b. Mâlik'in torunlarından olup kabilenin kervanlarına rehberlik eden Kureyş b. Mahled'e izâfetle bu ismin verildiği zikredilir. Bazı neseb âlimleri de Kureyş'in Nadr b. Kinâne'nin adı olduğunu, kabilenin ona dayandığını söylemekte ve isimlendirme konusunda Fihri b. Mâlik hakkında söylenenleri Nadr b. Kinâne ile ilgili olarak tekrarlamakta dırlar.

Fihri b. Mâlik, bir dönemde Benî Kinâne'nin liderliğini üstlenerek Himyerîler'e karşı savaşmış ve galip gelmiştir. Rivayete göre, Kâbe'yi Mekke'den Yemen'e nakletmek suretiyle insanların hac için kendi topraklarını ziyaret etmesini isteyen Himyerîler, Hassân b. Abdükülâl kumandasında Mekke yakınlarına kadar ulaşmış, bunun üzerine Kinâne, Kureyş ve diğer kabileler Fihri b. Mâlik liderliğinde bir araya gelerek Himyerîler'le yaptıkları savaşta onları mağlûp etmiştir.

Kureyş kabilesi, uzun süre Benî Kinâne'den olan akrabalarıyla birlikte dağınık gruplar halinde Mekke dışındaki çadırlarda yaşadı. V. yüzyılın ilk yarısında Fihri b. Mâlik'in altıncı kuşaktan torunu ve Hz. Peygamber'in beşinci kuşaktan dedesi Kusay b. Kilâb liderlik vasıflarıyla Kureyş kabilesi arasında seçkin bir yer kazandı ve kabilenin tarihinde önemli bir rol oynadı. Kureyş kabilesi, Kusay liderliğinde Kinâne

ve Kudâa kabilelerinin de yardımıyla Mekke hâkimiyetini elinde bulunduran Benî Huzâ ile mücadele etti ve sonunda Mekke hâkimiyeti Kâbe ile ilgili hizmetlerle birlikte Kureyş kabilesine geçti. Kusay dağınık halde yaşayan Kureyş kollarını birleştirerek Kâbe çevresinde iskân etti. Kâbe civarında başlayarak Mekke topraklarını on parçaya ayırdı ve Kureyş'in on kolu arasında paylaştırdı. Kureyş'in bazı kolları da Mekke dışında yerleştirildi. Kabileden Mekke'de iskân edilenlere "Kureyşü'l-bitah", Mekke dışında yerleştirilenlere de "Kureyşü'z-zevâhir" adı verildi. Kusay ayrıca gerekli düzenlemeler yaparak Mekke idaresi (Dârünnedve idaresi), başkumandanlık (kıyâde), sancaktarlık (livâ), Kâbe muhafızlığı (sidâne veya hicâbe), hacılara su temini (sikâye) ve hacıları ağırlama (rifâde) hizmetlerini elinde topladı. Onun yaptırdığı Dârünnedve, Kureyş kabilesinin önemli meseleleri görüşüp karara bağladığı ve çeşitli törenlerin düzenlendiği bir toplantı yeri olarak İslâm dönemine kadar devam etti (İbn Sa'd, I, 69-73; ayrıca bk. KUSAY b. KİLÂB).

Kusay'ın ardından Mekke ve Kâbe ile ilgili hizmetler büyük oğlu Abdüddâr'a geçti. Ancak daha sonra Abdümenâfoğulları Abdüşems, Hâşim, Muttalib ve Nevfel sayıca ve itibar bakımından daha üstün olduklarını ileri sürerek bu görevlerin kendilerine verilmesini isteyince Kureyşliler arasında anlaşmazlık çıktı. Kureyş'in "mutayyebûn" (güzel koku sürünenler) denilen ve Abdümenâf'ı destekleyen Benî Esed, Benî Zühre, Benî Teym b. Mürre, Benî Hâris b. Fihri kolları ile "ahlâf" (yeminliler) veya "leakatü'd-dem" (kan yalayıcılar) denilen ve Abdüddâr'ı destekleyen Benî Mahzûm, Benî Sehm, Benî Kumah, Benî Adî b. Kâ'b kolları kendi aralarında toplanarak birbirlerini desteklemek üzere yemin ettiler. Birincilerin ittifak yeminine "Hilfû'l-mutayyebîn", ikincilerinkine "Hilfû'l-ahlâf" (Hilfû lekatü'd-dem) adı verildi. Kureyş'in Benî Âmir b. Lüey ile Benî Muhârib b. Fihri kolları ise tarafsız kaldı. Taraf olan kollar çatışma noktasına gelmişken uzlaşmadan yana olanlar ağır bastı ve bunların araya girmesiyle anlaşma sağlandı. Anlaşmaya göre sidâne (hicâbe) ve livâ görevleriyle Dârünnedve yöneticiliği Abdüddâr'da kaldı. Sikâye, rifâde ve kıyâde görevleri ise Abdümenâf'a verildi. Bu durum İslâmiyet'in zuhuruna kadar devam etti. Daha sonra kıyâde Abdüşems'e, ondan oğlu Ümeyye'ye, ondan da oğlu Harb'e geçti. Sikâye ve rifâde zenginliği ve cömertliğinden dolayı Hâşim b. Abdü-